

med bogatim in ubožnim slojem postaja vedno večji;

3. razumeva težki položaj vsega proletarijata, duševnega, delavskega in kmetijskega, ter s simpatijami spremlja njegov boj za višje prejemke;

4. spoznava pa, da tudi zvišani prejemki ne odstranijo naše bede. Odstranilo bo šele pravičen družabni red, ki bo zagotovil poštenemu delu pošteno plačilo — onemogočil pa nezastužene dohodke.

Minister prosvete Pavle Marinković.

Pršli so i pri nas ljudje na krmilo, ki so takoj ob prevratu prioznali in zasedli važna mesta v naši upravi. Sedaj se in zanašajo reakcionarni duhi v nasu upravo, poučene ljudi sprejemajo osorno, z neko prepotenco, nastopajo obiasno proti posameznikom, celoti se dobrikujejo in po sabioni avstrijskega birokratizma se postavljajo na visoko stanice, češ, „mi smo višja, deliti vam bomo dobroto, če boste prišli, ubogijavi in — mirni.“

Dalec proč od demokracije vodijo našo državno upravo. Res je, demokracija je najtežja oblika vladanja, a treba na vodilna mesta postaviti ljudi — in si bode i absolutisti proci!

Geografska „narodna Prosveta“ prinaša pod naslovom „G. Pavle Marinković i učitelji“ sledece poročilo:

Glavni odbor „Učiteljskega Udruženja“ je bil primoran obrniti se osebno in neposredno na g. ministra prosvete, da resi „učiteljski dom“, ki ga je urzava začasno porabila za stanovanje visokošolcem in ki se zaradi nereda, ki vladava v njem, ruši in upropašča. Moralo se je cimpelj prepričati upropaščanje zgraube same, ki je za učiteljsko življenjskega vprašanja; z druge strani se je morala odločno zantevati vrnitev zgraube, ki jo urzava eksploatira brezplačno za drugo potrebo, meutem ko mora učiteljska deca — in posebno siromasna — prekinjati šolanje zaradi materialnega in stanovanjskega pomanjkanja.

Moralna odgovornost napram „Udruženju“, ki ga reprezentirajo, in napram svojim drugim učiteljem iz notranosti zemlje, je primorala ciane glavnega odbora, da gredo osebno k ministru prosvete in zahtevajo njegovo intervencijo in pomoč v tej zadevi.

Na drugi strani je zakon o učiteljskih plačah še vedno na papirju. Učiteljsko je v tem pogledu pozabljeno kot brezpravnost stan, odkar ni več v ministrstvu prosvete G. Ljube Davidovića. Četudi je zakon o plačah stopil v veljavo že 26. avgusta, t. j. od dneva, ko je bil objavljen v „Službenih Novinah“, vendar se še danes postavljajo novi učitelji s plačami 60 dinarjev mesečno! Glavni odbor je hotel vprašati za obvestila o vsem tem.

Ta obisk ni donesel one koristi, zaradi katere je bil napravljen; donesel je pa korist v drugem pogledu: dal je možnost, da se v vsej luči in pred vsem javnim mnenjem naše nove domovine pokaže demokratizem g. Pavla Marinkovića, ki danes sedi na stolu ministra prosvete v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev!

Skoro 20 se nas je uvrstilo v sobi ministrstva prosvete. Minister nas je, stoječ poleg svoje mize, molče opazoval. Nikogar od nas ni pozdravil, nikomur ni podal roke. Na vse je padal prezirljiv pogled, v katerem se je čitala neka vrsta skrajne apatije, utrujenosti, dolgočasnosti, prezirljivosti in začudenja, zakaj ga nadlegujemo!

Občutili smo takoj, da ni nič skupnega med nami in njim in da je tu vse zaman. Dva popolnoma si različna sveta sta si stala drug drugemu nasproti.

Predsednik „Udruženja“ D. J. Sokolović je razložil zahteve, da naj se vrne „Učiteljski dom“, „Udruženju“ in naslikal v kratkem stanje, ki vlada v „Domu“, in ki je dovedlo do upropaščanja tako lepe in dragocene zgradbe.

Na ministra ni napravilo to nikakega vtiska. Izgledalo je, kakor da se je hipoma zamislil v nekaj drugo. Šele po daljši pavzi je odgovoril z nekim neodločnim glasom: „Dobro, videl bom!“ Izgledalo je, kakor da mu je že dovolj razgovora z učitelji in da želi, da odidemo čimprej. Toda ko so ostali člani Glavnega odbora podkrepili zahteve predsednika Sokolovića, je odgovoril minister kratko: da se rekvirirajo za javne potrebe celo privatna stanovanja in da z ozirom na to nimamo ničesar protestirati.

Ako se mora rekvirirati, je odgovoril podpredsednik „Udruženja“ Č. Todorović, potem naj država rekvirira za študente zgradbo kakšnega belgrajskega milijonarja, in ne, da vzame zgradbo, ki je namenjena učiteljski deci: — „Pa tudi vi

ste milijonarji!“ je odgovoril minister. „Kaj hočete vi? Vi ste naučili svet, da vpije na nekake milijonarje. Vi ste oni, ki ste dovedli do takega stanja, da se danes pretresa poedincu, koliko sob ima v lastni hiši. — Nostre posledice, katerih ste sami vzrok...“

Na naše nadaljnje vprašanje o novih učiteljskih plačah je govoril minister približno tako-le: Zakon o plačah je bil donesen na dobro ene korporacije, da se zadovolji vsaj nekdo; toda, ni se pomislilo pri stvari tedaj, ko je bil zakon predložen, na materialna sredstva, ki so potrebna za izvršitev. Zato tudi sedaj manjkajo točni podatki o potrebni vsoti za izvedbo, ki se morajo najprej uravnati.

Iz njegovega govora se je videlo, da bi najraje vrgeti ta zakon v koš, ako bi stvar zavisela samo od njegove volje. A videlo se je tudi, da on nima niti malo volje in razpoloženja, da ga izvrši, in da se mu tozadevno prav nič ne muči. Pa kaj drugega bi tudi mogli g. Pavle Marinković, ki je se v letu 1901 pripravil: projekt, po katerem naj bi bila učiteljska plača 50 dinarjev mesečno! Ustovno je gospod Marinković pozabil, da uanes ni več 1901 leto, t. j. čas osebnega rezuma, nego 1919. leto; on kaže, da se v času 18 let ni prav nič izpremenilo...

O dnevnem učiteljev v ostalih pokrajinah: v vojvodini, v hrvatski id. sploh ni hotel ničesar slišati.

— Naj čakajo novega zakona, ki bo veljal tudi za nje — samo tonko je odgovoril.

Ko je Milan Popović, član Glavnega odbora, izpregovoril o degradaciji učiteljske izobrazbe na učiteljskim od 4 na 3 leta, je min. vprašal porogljivo Glavni odbor:

„Kdo vam daje pravico, da opozarjate ministrstvo na njegove pomanjklivosti za to nove pravice... vi lahko prste samo za kaj osebnega in ne da se mesate v zadeve ministrstva.“

Njemu je bilo nekaj popolnoma novega, kar je bil o znižanju učiteljske izobrazbe od 4 na 3 leta, in se manj je vedel o tem, da je to preklicano za ostale pokrajine in da veja samo za stare meje Srbije! Sploh se je videlo iz njegovega govora, da ni orientiran niti o najaktualnejšim stvarim v svojem ministrstvu, in da mu je celo težko misliti o tem. Izgleda, da so za njega vsa prosvetna vprašanja preveč malenkostna. No, vendar pa je bil tako dober, da je razložil svoje napredne nazore o učiteljski stalinosti. S tonom, v katerem je zarela ona stara mrznja proti učiteljski, je nam povedal, da so mu meje macedonije prazne v pogledu učiteljev, da nima močar, da ga tam nastavi in kako izgledajo učitelji s svojo stalinostjo kot popovi s svojimi parohijami, kakor da smo dobili „neke sindjence“, neko dosmrtno pravico na poudina mesta. Videlo se je, da mu je jako žal, da ne more po starim metodam in po svoji volji premeslati učiteljev.

Oušli smo iz pisarne brez pozdrava. Gredeč po stopnicah se me je polastil srd in sramota. Sramota zaradi tega, ker smo bili z obiskom, ki smo ga morali napraviti zaradi nastalih razmer, ponižani; srd, ker smo dočakali, da nas danes — v eri svobode in demokracije — muči človek, ki ni dal nikdar in nikoli nikakih žrtv niti za svobodo, niti za demokracijo in ki je od svojega rojstva nadalje od države in naroda — samo jemal.

On se vede danes tako proti predstavnikom našega stanu, ki je doprinesel za politično in nacionalno svobodo toliko žrtv!

Sedaj je na vrsti edino izredna „Učiteljska skupščina“, da obračuna o vsem in da pokaže g. Pavlu Marinkoviću, da se danes nič ne more igrati z dostojanstvom in pravico učiteljstva — in najmanjje on!

Zasedeno ozemlje in naše šolske knjige.

Letos sta izšli v založbi Jugoslovanske knjigarne dve knjigi — zemljepisne ozir. zgodovinske vsebine — namenjeni naši ljudskošolski oziroma srednješolski mladini.

V dno duše me je zazeblo: našemu zasedenemu ozemlju ni posvečena v obeh knjigah ni jedna beseda, kaj še-le berilni sestavek!

Ravnatelj H. Schreiner in Fr. Fink sta izdala svoje „Zemljepisne in zgodovinske slike“, kjer na dolgo in široko opisujeta znane in neznane jugoslovanske kraje, njihovo zgodovino, šege in navade naših novih jugoslovanskih sovržavljancev. To vsako odobrava od prve do zadnje črke, nista se pa spomnila ozemlja, kjer ječi nad pol milijona bratov in sester najzavednejšega dela našega na-

roda. Res, da je knjiga le prehodnega pomena, a nekaj strani iz žitja in bitja naših Primorcev bi dala knjigi večjo vrednost in „Slike“ bi bile v tej obliki popolnejše in celotnejše. Tako pa nekaj manjka. O tem in onem se pripoveduje, ničesar pa o naših ljudeh v zasedenem ozemlju, kakor da bi jih tam več ne bilo in vendar:

„Ta mali, a krepko boreči se rod nas mu je dom, v njem vrli naš rod, zaganja vanj suno se morje tuje, pozreti ga v svoje želi globocine.“ (S. Gregorčič).

Ce že ne drugega, bi bilo na mestu par izbranih Gregorčičevih biserov in naloge bi bila — recimo — tudi rešena! „Nas narodni dom“, „Soči“, „Domovini“ ali „Naš colnič otimimo!“ bi bile kakor nalasc za tako zbirko primerne pesnitve in Gregorčičeve skiepne besede:

„Jaz vržem se v morje, naj tuli vihar, za mano, za mano, kecor je piavar! brovarjem pomoci nesuno, nas colnič pogube otimimo!“

bi delovale nepopisno na mlada srca šolske mladine.

Druga knjiga, ki nas istotako kakor prva zatajuje in se vec, ki nas naravnost prodaja, je Rajk Kržišnikov „Zemljepis za srednje šole“ I. del. Nisem sploh nikoli mislil ziniti besede o tej knjigi, zakaj prepričan sem bil, da ne bo odobrena od naše naučne uprave vsaj tako dolgo, dokler ne izvrši prireditelj v knjigi potrebnih poprav, brez katerih si vsaj uanes knjige namenjene našim srednjim šolam ni misliti ne morem.

A moje pričakovanje je šlo po vodi. Štev. 160. uradnega lista narodne vlade za Slovenijo z dne 20. novembra 1919. prinaša naredbo poverjenstva za uk in bogocastje z dne 14. oktobra 1919. št. 4770, s katero se gorimenovali „Zemljepis“ kratkoma po potrdje in dovoljuje njegovo uporabo na naših srednjih šolah. Nikdo ne bi imel ničesar proti temu, ce bi se izvršilo knjigo kakor jo je spisal pok. prof. Rajk na novo izdal in potrdilo; proti gotovim in prezgodnjim popravim, ki jim je izvršil v Rajkovi knjigi prof. Kržišnik pa mora biti vsak narodnočuteči Slovenec.

Kržišnikov (ne Rajkovi) „Zemljepis“ ima isto neodpušljivo napako kakor Schreiner-Finkove „Slike“, namrec: revnišnost mlici o našem slovenskem po itanjskim zasedenem ozemlju, kakor da ni treba vec slovenskemu srednješolcu vedeti, da bivajo uon ob Adriji od ruja do Trsta in dalje preko Krasa do Prelovi in visin najzavednejši njegovi bratje, ki so stotletja branili slovensko zemljo proti tujcem — zemljelacnim. Nanos, zveznik, Učka so po Kržišnikovi knjigi zaunji gorski grebeni, preko katerih bi se ne smeli povspeti duh slovenskega sreunjesolca, kakor da bi onkraj ten grebenov ne imeli več svojega Savna, Mrzavca, Ormade, Sv. Gore, Krna, Matajurja in neseo-o drugih! Krka, Neretva, Drni so pisatelju edine omenbe vredne jugoslovanske reke proti jugu in zahodu — vipava, Idrija, s Soco so se mu v svojih strugan popomoma izsušile! In vendar nas tonko lepin in prijetnih spominov veže baš na to Gregorčičevo in našo ljubljeno!

Tako se v osvobojeni domovini in kar je najzalostnejše v šolski knjigi upošteva oni del slovenskega ozemlja, ki nam je dal od Sebastijana Krejca in dalje mimo o. Janeza Svetokriškega do današnjih dni znamenito vrsto duševnih velikanov, s katerimi bi se znal ponašati marsikateri večji narod nego je naš jugoslovanski.

Naravnost veleizdajstvo pa je, če se meče v italijansko nenasitno žrelo ogromne kose slovenskega domovja in se pita mladino našo s takimi zemljepisnimi aksiomi kakor: „Kraljevina Italija obsega Apeninski polotok, Padsko nižino, porečje Adije v tirolskih Alpah, Kanalsko dolino do Trbiža in večino Primorja z Vipavsko dolino“ (str. 72). In druga nemanjša napaka je, da se najde slovensko poverjenstvo za uk in bogocastje, ki je lahkim srcem sankcioniralo to sramotno prodajo najzavednejšega dela narodovega telesa. Ce bi se knjigo količak pazno pregledalo, bi vendar ne moglo priti do takih gorostastosti!

V Parizu ima naša mlada država že leto dni cel zbor diplomatov in strokovnjakov, da rešijo za Jugoslavijo, kar se sploh rešiti dá; tiskajo se doma in drugod vsemogoče knjige odnosno brošure, ki skušajo prepričati diplomate v Parizu o upravičenosti naših zahtev v Primorju. Istočasno pa imamo v Sloveniji na krmilu ljudi, ki odobrujejo knjige, ki so v diametralnem nasprotju z delovanjem naših mož v Parizu. Doma v Sloveniji smo tako daleč, da mešamo že po šolskih knjigah glave nadebudni mladini z naravnost antipatriotskimi pojmi in to še predno je

izrekla pariška konferenca svojo zadnjo besedo! Iako zelo se nam mudi!

K taki sramotni prodaji naših primorskih krajev pred mirovnim zaključkom ne sme moicati nobeden zavedni Slovenec, zlasti ne onih iz zasedenega ozemlja, ki vedo ljubiti rodno svojo grudo. Ko bi tam došli na jugozapadu veden o početju bratov v osvobojeni domovini, dvignili bi se, če bi ne bili tako v spone zakovanj, kakor eden mož ter z vsem svetim ognjem domo- in rodoljubja energicno protestirali proti takemu brezdomovinskemu pisanju.

Pa vzemimo slučaj, da bi pariška konferenca pogazila naceia pravičnosti in samoodločbe ter bi, kar se tice okupiranega ozemlja, ne odločila nam v pruu; tuaj v tem slučaju bi se ne smelo najti slovenskega inteligenta, ki bi truil, da spada slov. ozemlje onkraj ital.—jugoslovanske nesrečne meje pod italijo, da to ozemlje torej ni nasel! leba bo pribiti urbi et orbi enkrat za vselej! Med nami v osvobojeni Jugoslaviji in našimi krvnimi brati, ki bi bili res tako nesrečni, da bi prišli pod kruto laško pest, ne priznamo nikdar nobene državne meje! S trpko bojestjo bi nam bilo sicer vzeti na znanje krivičen skiep pariskih dipl., a pri tem ne obupavati. Z misljo na neouresene brate bi vstajali sienerno jutro in z ravnoisto misljo bi legali zvečer k počitku, dan pa bi posvečevali neumornemu delu za celokupno domovino. Mladini bi bilo vcepjati ljubav do začasno izgubljenih rojakov ter ji slikati, kako je zemljelacna Italija izvršila na našem narodu rop najnižkotnejše vrste in netiti med njo ogenj mascevanja ter tako prav sistematično gojiti med našim mladim rodom iredentizem najstrupenejše vrste, ki naj tii med njim dole, da bo našemu narodu poravnana vnebovpijoca krivica.

„Mi smo minirali — zarili smo v rove gnev in obup in vse misli gorjupe. Vse svoje sanje in nade in upe skrijli pred soincem smo v črne domove...“

Dol pod Dalmacijo, Istro, pod Krasom, soincnimi Brdi, Vipavsko dolino, gozdom trnovskim in soško kotino pesem mimerjev s proroškim gre glasom.

In že pod Trstom in solčno Gorico, Puljem in Reko in zadnjo vasico svet se zaziblje, ves hkrati zamaje, vse z dinamitom poženemo v zraki!“

To Grudnovo „Pesem iredentistov“ (Slov. Narod z dne 28. junija 1919, št. 150) bi treba razmnožiti na tisoče izvodov in jo spraviti med narod v zaunjo slovensko gorsko kočjo.

Pa nazaj k predmetu!

Štiri dni pred odobritvijo Kržišnikove knjige, 10. oktobra, je izdal prejšnji naš poverjenik za uk in bogocastje odredbo pod štev. 4358, v kateri opozarja učiteljstvo širom slov. domovine na njegovo narodno dolžnost napram bratom in sestram v okupiranem ozemlju ali z drugimi besedami povedano: Kako vzgajati učiteljstvu iredento med šolsko mladino. Neverjetno, a resnično: Štiri dni za to odredbo se najde ravnoisti poverjenik, ki odobri Kržišnikove dodatke in poprave k Rajkovemu „Zemljepisu“ ter vrže z enim mahom celo zasedeno ozemlje v žrelo nenasitnemu tujcu — — — kakor za zgled ali navodilo, kako naj učiteljstvo praktično izvaja naredbo o gojitvi iredentel! Večje doslednosti in državniške modrosti si človek res ne more več misliti!

Dobrohotna usoda je pa hotela, da je mož, ki je zakrivil gori opisano odcbritev „Zemljepisa za srednje šole“, kmalu za tem svojim činom prenehal biti poverjenik za uk in bogocastje. Na novem poverjeniku pa je, da „Zemljepis“ kratkoma konfiscira in odredi novo izdajo, ki bo odgovarjala zavednosti in čuvstvovanju vsega našega naroda.

Predno končam, bodi mi dovoljeno, da izpregovorim še dve ali tri besede o nameravanem šolskem listu, odnosno o bodočih naših ljudskošolskih čitankah.

Na Zaveznem delegacijskem zborovanju meseca septembra se je razpravljalo o novih knjigah, ki naj se izdajo za ljudske šole v Sloveniji. Poverilo se je sestavo našim priznanim tovarišem: Črneju, Fleretu in Rapetu. Ne maram izkušeni tovarišem dajati navodil, kako naj poverjeno jim delo izvrše, rad pa bi jih pri tej priliki opozoril na krasni uvodnik, katerega je prinesel „Učiteljski Tovarš“ dne 4. junija t. l. št. 23 pod naslovom „Pred novim položajem — slovenski iredentizem“, kjer med drugim stoji doslovno: